

Mellan risk och njutning: Genus, sexualitet och alkoholkultur vid början av 2000-talet

Alexandra Bogren

Docent i sociologi, Centrum för Socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet, 106 91 Stockholm. E-post: alexandra.bogren@sorad.su.se.

De senaste 20-30 åren kännetecknas av samhällsomvandlingar som framväxten av konsumtionssamhället, den tredje vågens feminism och ett hälso-politiskt intresse för riskgrupper. Här diskuteras några av dessa i relation till svensk alkoholkultur, med särskilt fokus på forskning om ungdomar, genus och sexualitet. Sammanfattningsvis visar forskningen att normer och meningsskapande kring alkohol varierar bland olika grupper kvinnor och män (t.ex. utifrån ålder och sexualitet). Samtidigt existerar föreställningen att det är mer problematiskt för kvinnor att dricka sida vid sida med föreställningen att kvinnor idag "dricker som män" och föreställningen om alkoholkonsumtion som ett kvinnligt frigörelse- och valfrihetsprojekt. Även maskulinitetsskapande tycks äga rum i spänningsfältet mellan ett "grabbigt" ideal där alkohol associeras med "tuffhet" och ideal som betonar faderskap, kreativitet och svaghet.

The last 20 to 30 years are characterized by societal shifts such as the emergence and further development of consumer society and third-wave feminism, and, in the field of health policy, an increasing interest in groups at risk. In this article, some of these shifts are discussed in relation to Swedish alcohol culture, with a particular focus on research on youth, gender, and sexuality. To summarize, research shows that norms and meanings related to alcohol vary among groups of women and men (e.g., based on age and sexual identity). At the same time, the notion that it is more problematic for women to drink exists side by side with the notion that women today "drink like men" and the notion of drinking as a project related to women's liberation and freedom of choice. Although fewer studies analyze masculinity and alcohol, some studies indicate that the construction of masculinity takes place in a field of tensions between a "laddish" ideal where alcohol is associated with "toughness" and less clearly gendered ideals that emphasize fatherhood, creativity and weakness.

De senaste tjugo åren kännetecknas av ekonomiska, politiska och kulturella omställningar i Sverige och världen. Perioden har präglats av miljökatastrofer, krig och antiterrorinsatser, såväl som av Sveriges EU-medlemskap 1995, den borgerliga regeringens till-

träde 2006, och debatter om rasism, feminism, extremt våld och terror. Alkoholforskningen har emellertid tydligast influerats av det framväxande konsumtionssamhället, och därmed sammanhängande frågor om statens ansvar, reklam och reglering, alkoholindustrins

roll och ett förändrat nattliv.

I dagens alkoholpolitiska diskurs behandlas alkoholkonsumtion främst som en hälsofråga. Detta betyder dock inte att de normer och vanor som omgärdar alkohol inte längre är könskodade. Historisk forskning visar att nykterhet och återhållsamhet inte alltid varit kvinnliga ideal (Enefalk 2013; Warner 1997), trots att de under perioder av 1900-talet framställdes som sådana (Knoblock 1995). Enligt Warner (1997) uppstod uppdelningen i en kvinnlig och en manlig dryckeskultur först vid början av femtonhundratalet. Kvinnors alkoholkonsumtion ansågs då lämplig främst inom hemmets ramar, medan mäns konsumtion hellre borde äga rum i det offentliga. Enefalk (2013) menar å andra sidan att alkoholen visserligen bidrog till att skapa en känsla av brödraskap bland män som tillhörde det samhällseliga mittensskiktet i Mellansverige under 1800-talet, men att dryckespraktikerna i denna del av landet samtidigt var komplexa och varierade och att uppdelningen i en manlig respektive en kvinnlig dryckeskultur inte var så entydig.

Även om dryckespraktikerna varierat, återfinns könskodade tolkningar av alkoholkonsumtion i svensk politik och forskning under hela nittonhundratalet. Knoblock (1995) har argumenterat för att motboksperioden (1919-1955) kännetecknades av ett informellt genuskontrakt mellan staten och medborgarna; ett kontrakt som grundade sig på den outtalade föreställningen att kvinnor vare sig ville eller tyckte om att dricka, samtidigt som alkoholkon-

sumtion ansågs grundläggande för den manliga identiteten.

Alkoholforskningen har på ett liknande sätt ofta utgått från en förståelse av kön som bygger på tanken att kvinnor och män är två, från varandra skilda men inom sig enhetliga, grupper. Den mycket vanligt förekommande konvergenshypotesen, i den version som syftar till att förklara varför större grupper av kvinnor började anamma nya dryckesvanor under 1970-talet, förutsätter ett antagande om att ju mer jämställt ett samhälle blir, desto mer kommer kvinnors och mäns värderingar och beteenden att likna varandra. I praktiken behandlar de flesta studier emellertid endast frågan om huruvida *kvinnor* i större utsträckning börjat ta till sig ”manliga” värderingar och beteenden, däribland en ökad alkoholkonsumtion (Holmila & Raitasalo 2005).

Samhällsförändringar som rör genusfrågor och alkoholkultur under de senaste 20-30 åren visar att forskningen på området är i behov av angreppssätt som kan ta en ökad komplexitet i beaktande. Framväxten av tredje vågens feminism, en kulturell och politisk övergång till konsumtionskultur och marknadsliberalism, och ett hälsopolitiskt intresse för riskgrupper är alla samhällsförändringar som haft inflytande på de kulturella betydelser genus och alkoholkonsumtion ges idag. I det följande diskuteras några av dessa förändringar och förskjutningar i relation till svensk alkoholkultur, med särskilt fokus på forskning om ungdomar, genus och sexualitet.

Den nya berusningskulturen? Ungdomars alkoholkonsumtion

Under 1990-talet blev rave-kulturen allmänt känd för många svenskar, bland annat genom medierapporteringen om politikern Gudrun Schymans besök på Stockholmsklubben Docklands. Inom den internationella forskningen om ungdomars alkohol- och drogvänor spelar denna period – ofta uppkallad *the decade of dance* (1988-1998) – en central roll, främst på grund av den konsumtionsförskjutning från alkohol till andra droger som då ägde rum bland vissa grupper av unga (Measham & Brain 2005). Measham och Brain (2005) menar att förskjutningen, i kombination med tre andra samhällseliga förändringsprocesser, sammantaget visar att en ny berusningskultur håller på att utvecklas i Storbritannien. De övriga kulturella förändringar som diskuteras är alkoholindustrins ”svar” på de förändrade konsumtionsvanorna, som bland annat innebar en satsning på nya produkter (cider, alkohläsk, och andra färdigblandade spritdrycker); attitydförändringar i förhållande till berusning, där berusning inom vissa ramar alltmer kommit att framstå som ett mål i sig (*determined drunkenness*); samt det faktum att dessa förändringar skett i samband med en mer generell och långsiktig samhällselig omvandling från industrisamhället till det postindustriella konsumtionssamhället (Measham & Brain 2005).

I Sverige diskuteras för närvarande hur den oväntade minskningen av alkoholkonsumtionen och den ökade andelen

icke-konsumenter bland ungdomar ska förstås, mot bakgrund av att tillgängligheten till alkohol och konsumtionsnivåerna i den allmänna befolkningen har ökat (Svensson 2013). Minskningar av intensivkonsumtionen har även observerats bland unga kvinnor i Danmark och Storbritannien (Measham & Østergaard 2009). Hur sådana förändringar ska tolkas är en fråga som kräver nyanserade svar. Det är inte givet att ungdomars konsumtion bäst förstås utifrån en enhetlig modell som omfattar alla som tillhör ålderskategorin, samtidigt som det framstår som problematiskt att tänka sig att dryckeskulturer bland ungdomar skulle vara helt fristående från dryckeskulturer i den vuxna befolkningen (Järvinen & Room 2007). I ett internationellt sammanhang är det även relevant att ta skillnader mellan olika europeiska länder i beaktande. Om vi för enkelhetens skull betraktar ett land som representerande en kultur – även om detta antagande är problematiskt på flera sätt – kan vi säga att förhållningssätten till alkohol varierar mellan kulturer. Samtidigt kan konstateras att det även inom ett land finns variationer i hur människor förhåller sig till alkohol. Förändringar av dryckesmönstren i vad som traditionellt benämnts de nordiska ”torra” och syd-europeiska ”våta” alkoholkulturerna pågår (Järvinen & Room 2007), men forskare inom alkoholkulturområdet ifrågasätter nu om meningsskapande, normer och värderingar förändrats på samma sätt och i samma takt som konsumtionsmönstren (t.ex. Bernhardsson 2014; Rolando et al 2012).

Measham och Brain (2005) poängterar

att en allmän upprördhet över ungdomars alkoholkonsumtion – likt den som uttryckts i brittisk media i samband med den nya berusningskulturen – inte är något nytt. Även om denna upprördhet karaktäriseras av en kontinuitet över tid, är det emellertid problematiskt att utgå från att det *endast* är frågan om kontinuitet. Begreppet moralpanik, som återkommande använts i studier av medierapporteringen om olika samhällsgrupper vars agerande definieras som problematiskt (t.ex. Cohen 1972; Cohen & Young 1973; Hall et al 1978), har kritiserats för att inte ta hänsyn till den variation av perspektiv, reaktioner och röster som kommer till uttryck i media och i samhällsdebatten i övrigt (McRobbie & Thornton 1995). Studier av samhällseliga reaktioner på ungdomars alkoholkonsumtion bör därför i större utsträckning ta hänsyn till *var/i vilka kontexter, hur och av vilka samhällseliga aktörer* konsumtionen bedöms, *innehållet* i bedömningarna samt *motreaktioner* på desamma.

Genus och alkohol i media: Samhällseliga reaktioner och alkoholkultur

Samhällseliga reaktioner på olika gruppers alkoholkonsumtion uttrycks ofta i massmedia. Flera studier har visat att unga kvinnor är en grupp vars konsumtion ofta kritiserats (Bogren 2011a, 2011b; Day et al. 2004; Lyons et al. 2006; Jackson & Tinkler 2007). I brittisk media har kritiken mot unga kvinnor varit särskilt hård, med debatter om ”ladettes”¹, unga kvinnor med arbetar- eller medelklassbakgrund som

”dricker som män” och beskrivs som ”råa”, ”aggressiva” och ”sexuellt frigjorda”, egenskaper som kritiserats för att vara moraliskt ”olämpliga” (Jackson & Tinkler 2007; se även Day et al 2004; Lyons et al 2006). Även om den svenska mediedebatten inte varit lika öppet fördömande som den brittiska, återfinns även här en tydligt moraliserande kritik av unga kvinnors drickande, ofta baserad på antagandet att de ”dricker som män” (Bogren 2011b). Unga kvinnor adresseras regelbundet som en enhetlig grupp i tidningsrubriker och brödtext (”Drick inte som en man, tjejer!”), medan unga män endast undantagsvis tilltalas på ett sådant sätt. Den svenska dagspressen tenderar att redogöra för de olika risker som tjejer utsätter sig för när de dricker alkohol. Sammanfattningsvis handlar det om biologiska risker (faran med att dricka under graviditeten), risken att förstöra sitt utseende, sexuella risker, sociala risker (få dåligt rykte) och slutligen hälsorisker (alkoholproblem, alkoholism). Unga kvinnors konsumtion förklaras dessutom ofta med hänvisning till att de missförstått jämställdhetsidealet; de tror att de kan dricka ”som män” men inser inte att deras kroppar sätter gränser för detta. Dessutom kritiserats detta riskfyllda dryckesmönster (direkt eller indirekt) för att vara en konsekvens av en jämställdhet som har ”gått för långt.” (Bogren 2011b).

Även den brittiska pressen tenderar att förmedla hälsorelaterade ”varningsmeddelanden” till kvinnor, framförallt om alkoholens negativa effekter på fertilitet och utseende (Day et al. 2004). I

¹ Feminin version av engelskans ”lad” (grabb, kille).

både svensk och amerikansk massmedia är gravida kvinnor en kategori vars alkoholkonsumtion uppmärksammas och kritiserats, åtminstone sedan slutet av 1970-talet (Bogren 2011a, Golden 2000, Jarlbro 2004). Även i detta sammanhang problematiseras blivande pappor mycket sällan. Delar av mediedebatten – från 1970-talet till idag – bygger på tanken om ’den goda modern’ som ideal (Bogren 2011a; Jarlbro 2004). Samtidigt har senare års debatt, under 2000-talets första decennium, även handlat om föräldrar (Bogren 2011b) – inte bara om mammor.

Betydligt färre studier har analyserat hur mäns konsumtion porträtteras i media. En av de få brittiska studierna på området visar att månadsmagasin riktade till män förmedlar positiva bilder av manligt drickande genom att koppla maskulinitet till självsäkerhet och aggression (Lyons et al. 2006). Den svenska dagspressen diskuterar emellanåt mäns alkoholkonsumtion; under senare års debatt framförallt i relation till våld och sport (Bogren 2011b). Här kritiseras män för att deras alkoholkonsumtion leder till ”patriarkala attityder” och våld (i nära relationer), medan sportvärlden klandras för att inte ta itu med den ”grabbiga” miljö som uppmuntrar alkoholkonsumtion bland unga män.

Innehållet i den kritik som riktas mot olika kategorier av konsumenter är inte nödvändigtvis detsamma över tid och i olika kontexter. 1979 var alkohol och graviditet samt unga tjejers alkoholkonsumtion de två vanligaste temana i det urval av artiklar ur den svenska

dagspressen som på något sätt berörde alkohol och kön. 1995 diskuterades främst unga tjejers dryckesvanor samt alkohol och våld (unga killars alkoholkonsumtion nämns, men de förekommer inte som grupp i tidningsrubrikerna) (Bogren 2011a). Under 2000-talet var de huvudsakliga temana alkohol, graviditet och amning, unga kvinnors alkoholkonsumtion, karriärkvinnors alkoholkonsumtion, alkohol och våld, samt alkohol och sport (Bogren 2011b). I samband med dessa teman fokuseras medias intresse kring nya problemkategorier: karriärkvinnan med alkoholproblem, partybruden, den ansvariga pappan, mannen som misshandlar sin fru när han är full och den sexistiska sportkillen som gillar att dricka (Bogren 2011b). Med reservation för att dessa tidsperioder inte är helt jämförbara, samtidigt som det tidigaste året även inkluderar artiklar i regional press, kan detta ändå vara en indikation på några förskjutningar i debatten, framförallt när det gäller vilka nya områden som aktualiseras.

Sammantaget åskådliggör forskningen om mediereaktioner ändå en tämligen könsstereotyp bild, där kvinnors konsumtion kritiseras i förhållande till dess effekter på reproduktion, kropp, sexualitet och utseende samt jämställdhet, medan mäns konsumtion antingen inte alls diskuteras utifrån deras position som män eller, när den nämns, diskuteras i förhållande till självsäkerhet, aggression, våld och sport.

Trots att merparten av forskningen inom detta område fokuserat på negativa samhällsreaktioner, och på det

sättet liknar analyser av moralpanik, har ett fåtal studier också tagit hänsyn till de andra perspektiv, reaktioner och röster som kommer till uttryck i media. I den brittiska mediedebatten förekom tidningsartiklar som beskrev en ”feminisering av alkoholkonsumtionen”, enligt vilken kvinnors drickande innebär frigörelse och valfrihet (Day et al 2004). I likhet med detta fann Lyons och hennes kollegor (2006) att kvinnors alkoholkonsumtion i en del brittiska kvinnotidningar associerades med äventyr, professionalism, och den offentliga sfären.

Även i svensk media framhävs kvinnors och unga tjejers drickande som ett tecken på att jämlikhetssträvanden inte längre behövs – kvinnor kan redan göra (konsumera) allt det män gör och mer därtill; det gäller framförallt de mediegenrer som riktar sig till kvinnor som konsument (dam- och tjejtidningar, reklam) (Månsson 2014; Månsson & Bogren 2014). I kvinno- och modetidningar beskrivs kvinnors alkoholkonsumtion som positiv och njutningsfylld och som en del av en framgångsrik livsstil. Dryckespraktiker som kritiserats i dagspressen framställs följaktligen som positiva i månadsmagasinen, samtidigt som de kvinnor som ägnar sig åt denna typ av alkoholkonsumtion beskrivs som typiskt *feminina* snarare än maskulina (Månsson 2014; Månsson & Bogren 2014). Damtidningarna skildrar framförallt de olika former av njutning som alkoholkonsumtion medför: att ta hand om sig själv (slappna av, skämma bort sig själv), att njuta tillsammans med tjejkompisarna och att njuta genom att

festa. Forskning om mediebilder stöder därför uppfattningen att de betydelser som tillskrivs kvinnors och mäns alkoholkonsumtion är komplexa, samtidigt som de är motsägelsefulla. Mediebilderna av unga kvinnors alkoholkonsumtion betonar å ena sidan frigörelse och njutning mot bakgrund av tanken om ett postfeministiskt samhällstillstånd där kvinnor är fria att välja vad de vill, och framhåller å andra sidan att kvinnors biologi, kropp, hälsa och utseende är i fara om de ”dricker som män” i ett samhälle där jämställdheten ”gått för långt”. Vad säger forskningen om hur dessa motstridiga råd hanteras i människors vardagsliv?

Meningsskapande och tolkningar av alkohol i vardagen

Under det senaste decenniet har teoretiska perspektiv där genus definieras som ett aktivt agerande (*doing gender*) snarare än en inre, stabil egenskap fått större inflytande inom alkoholforskningen. Vanligast är dessa perspektiv i intervjustudier (t.ex. Gough & Edwards 1998; Measham 2002; Lyons & Willott 2008; Peralta 2008; Rudolfsdottir & Morgan 2009). Denna forskning visar att de vardagliga betydelser som människor skapar kring genus och alkoholkonsumtion är mångfaceterade och ibland motstridiga. Unga kvinnor ser å ena sidan alkoholkonsumtion som något lustfyllt och som en normal del av livet, men talar å andra sidan om riskerna med att dricka (för mycket), inklusive riskerna att uppfattas som okvinnlig, smaklös eller ”lättfotad” (Lyons & Willott 2008;

Rudolfsdottir & Morgan 2009; Griffin et al 2009; Griffin et al 2013). Griffin och kolleger (2013) diskuterar de motstridiga budskapen till unga kvinnor i förhållande till 'hypersexuell femininitet', ett kommersiellt influerat ideal där unga kvinnor förväntas se ut och agera som "sexiga" subjekt, samtidigt som de måste undvika att uppfattas som "slampor". Dessa studier indikerar att olika tolkningsmodeller och förståelser av kvinnors alkoholkonsumtion finns sida vid sida. I förhållande till antagandet att västvärlden befinner sig i ett postfeministiskt tillstånd där feminismen spelat ut sin roll hade det varit rimligt att tro att den sexualiserade kritiken av "den fulla slampen" skulle vara försvunnen idag, men så är inte fallet. Ytterligare en intervjustudie visar att även de personer som hade de mest egalitära attityderna till jämställdhet var mer kritiska till kvinnors än till mäns alkoholkonsumtion och uppfattade öldrickande, berusningsdrickande och att vara full på offentlig plats som manliga snarare än kvinnliga beteenden (de Visser & McDonnell 2012).

Mot bakgrund av att medierapporteringen om unga kvinnors alkoholkonsumtion så konsekvent utgår från påståendet att kvinnor idag "dricker som män" är det förvånande att så få studier har undersökt vad kvinnor själva anser om detta påstående. En amerikansk studie har emellertid utgått från just detta och i fokusgruppsintervjuer med 42 kvinnliga collegestudenter analyserat hur de förhåller sig till kortare medietexter där unga kvinnor beskrivs "dricka som män" (Young et al 2005). De flesta intervjupersoner kände igen

beskrivningen, men endast de som ofta berusade sig ansåg att den passade in på deras eget konsumtionsmönster. För intervjupersonerna hade uttrycket "att dricka som en man" inte så mycket att göra med en anpassning till ett jämställdhetsideal, som med viljan att vara attraktiv för män (Young et al 2005). Studien visar således att olika grupper av unga kvinnor ger uttryck för olika förhållningsätt till femininitet och alkoholkonsumtion, något som är rimligt att anta gäller även i Sverige, trots att studier med ett sådant upplägg inte genomförts här.

I en artikel om kvinnors alkoholkonsumtion i Storbritannien och Danmark konstaterar Measham och Østergaard (2009) att det finns anledning att studera medelålders kvinnor i professionsyrken, som tillhör medelklassen; denna grupp problematiseras sällan i media, samtidigt som de dricker oftare. I Sverige har enkätundersökningar visat en något större ökning av alkoholkonsumtionen bland kvinnor över 50 år; Norström och Ramstedt (2006) påpekar att denna ökning har tillskrivits introduktionen av bag-in-box viner vid mitten av 1990-talet, men kvalitativa studier av lådvinets betydelse för kvinnors konsumtion saknas. I en intervjustudie med finska och svenska kvinnor i olika generationer argumenterar forskarna å andra sidan för att de yngre kvinnorna har tillgång till en bredare repertoar av acceptabla eller tänkbara dryckessituationer och former av femininitet än de äldre kvinnorna (Simonen, Törrönen & Tigerstedt 2014). Measham och Østergaards (2009) rekommendation innebär inte att med-

elålders medelklasskvinnor *bör* problematiseras i media; de visar snarare att forskningen inte tagit tillräcklig hänsyn till skillnader mellan olika grupper av kvinnor. Eftersom kvinnor och män inom alkoholforskningen ofta behandlats som två enhetliga kategorier vet vi fortfarande jämförelsevis lite om variationen i dryckesmönster och betydelse inom kategorierna.

Även om analyser av alkohol och maskulinitet är ovanliga, visar ett mindre antal intervjustudier att vissa grupper av män använder alkohol för att uttrycka hegemonisk, heterosexuell maskulinitet (Gough & Edwards 1998) eller så kallad hypermaskulinitet (Anderson et al 2009). Som Dempster (2011) diskuterar kan detta ibland även ske parallellt med en kritik av hegemonisk maskulinitet; de brittiska studenterna i hans studie tenderade att å ena sidan konstruera alkoholkonsumtion som en naturlig del av en ”grabbig” maskulinitet, samtidigt som flera av dem också sökte ta avstånd från vad de bedömde som de mer extrema uttrycken för en sådan grabbig dryckeskultur.

De svenska och finska intervjupersonerna i Törrönen och Roumeliotis (2014) studie associerade emellertid maskulinitet och alkoholkonsumtion med en bred variation av egenskaper som kreativitet, depression, våld, virilitet, omhändertagande, affärsverksamhet och svaghet – tolkningar som gjordes med utgångspunkt i de bilder av olika dryckessituationer som forskarna visade för intervjupersonerna. Studien visar att kulturella produkter – som exempelvis bilder av dryckessituationer

– tolkas i ett komplext samspel mellan det som bilden skildrar, intervjupersonernas egna erfarenheter, och den kulturella kontext de förhåller sig till, där olika former av maskulinitet såväl som olika dryckesideal finns tillgängliga.

I en studie av olika generationers berättelser om alkohol, visar Bernhardsson (2014) att intervjupersonerna i sina barndomsberättelser talar om ”pinsamma pappor”, en maskulinitetskategori som inte fått mycket uppmärksamhet inom alkoholforskningen. Peralta (2008) menar också att alkoholkonsumtion kan användas för att skapa nya former av icke-traditionell maskulinitet. En av de unga männen i hans studie skrev poesi i sina vänners sällskap när han var berusad. Att uttrycka en sådan alternativ maskulinitet medförde dock att intervjupersonen blev medveten om omgivningens negativa reaktioner på det som i denna sociala grupp betraktades som ”avvikande” (Peralta 2008). Överhuvudtaget finns mycket få studier av andra former av maskulinitet än de som inom genusforskningen hör hemma under rubriken hegemonisk maskulinitet (Connell 1995). Att detta kan vara en fråga om samhällsförändringar och vilka ämnen som i övrigt är aktuella i samhällsdebatten indikeras av nedanstående citat ur en tidningsartikel från 1979:

Det finns också en koppling mellan manlig tuffhet och hög alkoholkonsumtion hos de flesta killar, tycker Bo Löfgren. [...] Och fortfarande är det ju jätteroligt för många alldeles normala svenska män att tävla med berättelser om sin ruskiga bakfylla. Om vem som var sjukast, vem

som spydde mest och vem som var mest darrhänt... Men det kanske håller på att hända något med mansrollen. Bo Löfgren berättar om en erfarenhet som inskrivningspsykiater, hur en kapten bestört berättade att unga pojkar satt och grät i kasernerna. Det var något helt nytt. -Det kanske finns en tendens att våra män blir mer förkännligade – färre krigiska soldater, mer kännande män istället. Och det borde få effekter också på männens alkoholvanor. (Svenska Dagbladet, ”Ta ett glas och bli människa”, 16 september 1979).

Medan förändringar av det som ofta benämns ”mansrollen” varit en fråga för media åtminstone sedan 1970-talet har alkoholforskningen även här varit långsam med att analysera vilka – om några – förändringar som skett och hur de kommer till uttryck i mäns vardagsliv. I vilken utsträckning utmanar unga mäns berättelser om alkohol den version av problematiserad maskulinitet som återfinns i media? Vilka andra former av kulturellt accepterad och problematiserad maskulinitet associeras med alkohol i dag?

Alkohol, genus och sexualitet: Risk, sexuell identitet och sexuella minoriteter

I många berättelser om alkoholens betydelse i vardagen återkommer implicita eller explicita associationer till sexualitet. En sådan framträder exempelvis tydligt i unga kvinnors berättelser om att undvika att bli betraktade som ”slampor” eller ”lösaktiga”. Några forskare kopplar detta till en ökad sexualisering av unga tjejer (Griffin et

al 2013), ett begrepp som diskuterats inom genusforskningen bland annat för huruvida det är ett uttryck för en reell förändring eller om det representerar en medieinitierad moralpanik i förhållande till ungdomars sexuella praktiker (t.ex. Attenborough 2013; Duschinsky 2013; Gill 2012; Graff et al 2013; Kehily 2012).

Forskningen om alkohol, genus och sexualitet är emellertid fortfarande begränsad, särskilt i Sverige och i jämförelse med annan kulturellt orienterad alkoholforskning. I likhet med den internationella forskning som diskuterats ovan visar Bredströms (2011) intervjustudie med ungdomar att tjejer som är ”för fulla” bedöms i sexuellt nedvärderande termer, medan alkoholkonsumtion vävs samman med maskulinitetsnormer bland vissa unga män. För ungdomarna blir alkohol en legitim ursäkt för att ha sex överhuvudtaget, samt för att ha oskyddat sex, men också för att experimentera sexuellt och våga bryta genusnormer (t.ex. våga kräva kondom) – alkoholkonsumtion har följaktligen inte bara negativa konsekvenser för ungdomarnas sexuella praktiker (Bredström 2011).

Även internationellt fokuserar detta forskningsfält fortfarande på alkoholens betydelse för sexuellt risktagande och olika former av sexuell utsatthet, och liksom tidigare domineras forskningsfältet av studier av ungdomar i allmänhet (t.ex. Alleyne et al 2011) och high school eller collegestudenter i synnerhet (t.ex. Boyle & O’Sullivan 2013; Cowley 2014; Eliason et al 2011). I flera studier av alkohol och sexuellt

risktagande beskrivs alkoholkonsumtion som en riskfaktor bland andra, utan att närmare diskuteras (t.ex. Alleyne et al 2011; Fernandez-Davila et al 2008), medan andra studier diskuterar hur uppfattningar om sexuell risktagande och våld formas genom ett komplext samspel mellan normer och kulturellt accepterade praktiker i förhållande till alkoholkonsumtion, sex, genus och jämlikhet (Cowley 2014; se även Bernhardsson & Bogren 2012; Watt et al 2012; Wechsberg et al 2008, 2013). Komplexitet kännetecknar även uppfattningar om alkohol och sexuell risk för grupper av män som har sex med män (t.ex. Fernandez-Davila et al 2008). Alkoholens betydelse för de sexuella praktiker som inte i första hand omfattar riskbeteende vet vi betydligt mindre om. Hur kommer det sig till exempel att alkohol ses som ett medel för att underlätta sexuell intimitet i vissa kulturer men inte i andra (jmf Bogren, Kristjanson & Wilsnack 2007)?

Sexuell identitet och alkoholkonsumtion är ett annat tema som behandlas inom forskningen på området. Hegna och Rossows (2007) studie av norska ungdomar visar att de som endast hade erfarenhet av samkönat sex var mer socialt integrerade bland sina vänner och konsumerade mer alkohol än de som identifierade sig som heterosexuella. En amerikansk studie visar å andra sidan att det bland vuxna kvinnor och män som identifierade sig som lesbiska, gay eller bisexuella fanns ett tydligt samband mellan utsatthet för olika typer av övergrepp och missbruksproblem (Hughes et al 2010), ett samband som tidigare konstaterats i en studie av

lesbiska kvinnor (Hughes et al 2007). Ett litet antal intervjustudier har även undersökt hur kvinnor som tillhör en sexuell minoritetsgrupp upplever och tolkar alkoholkonsumtion, med fokus på stress (Condit et al 2011) och baren som en betydelsefull social arena (Gruskin et al 2006). I Sverige finns dock anmärkningsvärt lite forskning på detta område. Bergmarks (1999) studie från slutet av 1990-talet är fortfarande en av de ytterst få som undersökt dryckesmönster bland lesbiska kvinnor och gay män. Nya studier av lokala kulturer, föreställningar och praktiker är nödvändiga för en bättre och bredare förståelse för dessa gruppers liv. Det skulle också medföra en bättre förståelse för variationer inom svensk alkoholkultur.

Metodologiskt tenderar den epidemiologiska forskningen om alkohol och genus att använda "kön" som en binär variabel (kvinnor – män), trots de olika problem som relateras till detta. I några studier av alkohol och sexuell identitet som kan räknas till den epidemiologiska, kvantitativt inriktade traditionen har forskare emellertid börjat använda en skala med fem svarsalternativ, från 'enbart lesbisk/gay' till 'enbart heterosexuell', med alternativen 'övervägande lesbisk/gay', 'bisexuell' och 'övervägande heterosexuell' däremellan (McCabe et al 2012). Inom alkoholforskningen är detta att betrakta som ett framsteg, då det betonar att sexuell tillhörighet inte nödvändigtvis är entydig. Inom sexualitetsforskningen har sådana frågor däremot diskuterats länge. Många forskare förespråkar istället en syn på sexualitet som prak-

tik snarare än identitet (t.ex. Schilt & Westbrook 2009).

Avslutning

Föreställningen att det är okvinnligt att dricka och uppfattningen att kvinnor idag ”dricker som män” återkommer i svensk och internationell alkoholkultur – den förstnämnda åtminstone sedan början av 1900-talet, den andra åtminstone sedan 1970-talet. Föreställningarna står delvis i motsatsställning till varandra – om kvinnor skulle ha börjat ”dricka som män” vore det rimligt att förvänta sig att uppfattningen att det är okvinnligt att dricka skulle ha försvunnit. Så är inte fallet, om vi tar hänsyn till svensk och internationell forskning baserad på analyser av media och människors vardagsberättelser. Det skulle givetvis vara möjligt att hävda att denna föreställning blivit betydligt ovanligare och på så sätt är *på väg* att bli förlegad och felaktig, men eftersom föreställningar om kvinnors och mäns alkoholkonsumtion inte systematiskt har inkluderats exempelvis i surveys kan vi inte på den vägen besvara frågan. Inte heller föreställningen att kvinnor ”dricker som män” har försvunnit, trots att förespråkare för postfeminismen menar att människor inte längre känner ett behov av att dela in beteenden efter könstillhörighet. Istället existerar tanken att det är onaturligt för kvinnor att dricka sida vid sida med tanken att kvinnor idag dricker ”som män”, samtidigt som dessa sammanvävs med en konsumtionsinriktad och postfeministisk tolkning av alkohol där kvinnors konsumtion ses som ett frigörelse- och valfrihetsprojekt. Kvinnors drickande fördöms å ena sidan

utifrån ett riskperspektiv – det är farligt om kvinnor ”dricker som män” – och förskönas å andra sidan utifrån ett valfrihets- och konsumtionsperspektiv – en kvinna som dricker är ”jämförbar, fri och cool”. Att undvika risker och söka njutning blir därmed en del av ett komplext identitetsprojekt som i sin tur kopplas till motsägelsefulla föreställningar om vad som är ”korrekt” kvinnligt beteende.

Betydligt färre studier har behandlat mäns alkoholkonsumtion, men forskningen indikerar att även maskulinitetsskapande äger rum i ett spänningsfält mellan å ena sidan en traditionell, ”grabbig” maskulinitet där alkohol associeras med tuffhet och i viss utsträckning våld och å andra sidan nyare maskulinitetsideal som bland annat handlar om faderskap, kreativitet och svaghet. Här behövs emellertid fler studier om hur dessa ideal skapas i förhållande till den samhälleliga kontexten.

Det spänningsförhållande mellan problematiserande och förskönande bilder av alkoholkonsumtion som dominerar medierapporteringen om genus och alkohol bör kritiskt granskas. För att inte bli låst vid samma struktur som medierapporteringen behöver alkoholkulturforskningen röra sig *bortom* problematiserande respektive förskönande bilder och ta större hänsyn till den komplexitet och motsägelsefullhet som präglar alkoholkulturer (jmf Månsson & Bogren 2014). Ett sätt att göra detta är att i större utsträckning använda de teoretiska begrepp och modeller som utvecklats inom genus- och sexualitetsforskningen, något som även kan bidra

till utvecklandet av teorier om alkohol och genus. Forskningen på detta område har dominerats av empiriska bidrag, medan teoretiska diskussioner nästan helt saknas (för undantag, se Campbell & Ettorre 2011; Ettorre 2007; Measham 2002). Varför finns vissa stereotypa föreställningar om kvinnors och mäns alkoholkonsumtion kvar, samtidigt som nya uppstår? Hur kan vi förstå relationen mellan föreställningar, ideal, diskurser och vardagspraktiker, samt relationen mellan privat och offentlig sfär? Hur samverkar andra maktrelationer (klass, etnicitet, sexualitet) med alkohol och genus?

Genus- och sexualitetsforskning anses ibland vara smala, specialiserade och politiserade forskningsfält, i motsats till vad som definieras som mer generella och allmängiltiga forskningsområden. Inom sociologin idag är genus- och sexualitetsforskning emellertid fullt etablerade fält som omfattar ett stort antal teoretiska perspektiv och begrepp. Den inomvetenskapliga diskussionen om hur förtryck och ojämlikhet ska begreppsliggöras och studeras i senmoderna samhällen som präglas av komplexitet är omfattande. Ett exempel är intersektionalitetsbegreppet, där forskare representerar olika sätt att se på dess användbarhet (t.ex. Cho, Crenshaw & McCall 2013; McCall 2005; Nash 2008; Yuval-Davis 2006). Poängen är att genus och sexualitet behöver teoretiseras och analyseras och att de, som sociala processer, har sitt ursprung i specifika historier av förtryck och ojämlikhet – något som även alkoholforskningen i större utsträckning bör ta hänsyn till.

Referenser (utvalda)

- Bergmark, Karin (1999) Drinking in the Swedish gay and lesbian community. *Drug and Alcohol Dependence* 56(2), 133-143. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0376871699000265>
- Bogren, Alexandra (2011b) Gender and alcohol: The Swedish press debate. *Journal of Gender Studies* 20(2), 155-169. http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09589236.2011.565196#.U_RIHhDNwXg
- Bredström, Anna (2011) Alkohol och sexuellt risktagande: Teoretiska perspektiv och en kvalitativ studie om alkohol och sexuellt risktagande bland ungdomar och unga vuxna. Stockholm: Smittskyddsinstitutet.
- Cowley, Amanda (2014) 'Let's get drunk and have sex': The complex relationship of alcohol, gender and sexual victimization. *Journal of Interpersonal Violence* 29(7), 1258-1278. <http://jiv.sagepub.com/content/29/7/1258.full.pdf+html>
- Day, Katy & Brendan Gough & Majella McFadden, (2004) Warning! Alcohol can seriously damage your feminine health. *Feminist Media Studies*, 4(2), 165-183. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1468077042000251238#.U_RmMRDNwXg
- Dempster, Steven (2011) 'I drink, therefore I'm man': Gender discourses, alcohol and the construction of British undergraduate masculinities. *Gender and Education* 23(5), 635-653. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09540253.2010.527824#.U_RmSRDNwXg
- Griffin, Christine & Isabelle Szmigin, Andrew Bengry-Howell, Chris Hackley & Willm Mistral (2013) Inhabiting the contradictions: Hypersexual femininity and the culture of intoxication among young women in the UK. *Feminism & Psychology* 23(2), 184-206. <http://fap.sagepub.com/content/23/2/184.short>

tema

- Holmila, Marja & Kirsimarja Raitasalo (2005) Gender differences in drinking: Why do they still exist? *Addiction*, 100(12), 1763-1769. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1360-0443.2005.01249.x/abstract>
- Jackson, Carolyn & Penny Tinkler (2007) Ladettes and modern girls: Troublesome young femininities. *Sociological Review* 55(2), 251-272. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-954X.2007.00704.x/pdf>
- Järvinen, Margaretha & Robin Room (2007) Youth drinking cultures: European experiences. Aldershot: Ashgate.
- McCabe, Sean Esteban & Tonda Hughes, Wendy Bostwick, Michele Morales & Carol Boyd (2012) Measurement of sexual identity in surveys: Implications for substance abuse research. *Archives of Sexual Behavior* 41(3), 649-657. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10508-011-9768-7>
- Measham, Fiona & Kevin Brain (2005) 'Binge' drinking, British alcohol policy and the new culture of intoxication. *Crime, Media, Culture* 1(3), 262-283. <http://cmc.sagepub.com/content/1/3/262.short?rss=1&source=mfc>
- Månsson, Elinor (2014) Drinking as a feminine practice: Post-feminist images of women's drinking in Swedish women's magazines. *Feminist Media Studies* 14(1), 56-72. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14680777.2012.713865#.U_RnmBDNwXg
- Peralta, Robert (2008) Alcohol allows you not to be yourself: Toward a structured understanding of alcohol use and gender difference among gay, lesbian, and heterosexual youth. *Journal of Drug Issues* 38(2), 373-400. <http://jod.sagepub.com/content/38/2/373.full.pdf>
- Young, Amy & Michele Morales, Sean Esteban McCabe, Carol Boyd & Hannah D'Arcy (2005) Drinking like a guy: Frequent binge drinking among undergraduate women. *Substance Use & Misuse* 40(2), 241-267. <http://informahealthcare.com/doi/abs/10.1081/JA-200048464>

*För komplett referenslista
se www.socialmedicinsktidskrift.se*